

*View over the Balkan Peninsula
Поглед над балканите*

УБИЙСТВОТО НА КОНСУЛИТЕ ЖЮЛ МУЛЕН И ХЕНРИ АБОТ, РАЗГЛЕДАНО ОТ АПОСТОЛОС ВАКАЛОПУЛОС В СТУДИЯТА МУ „ДРАМАТИЧНИТЕ СЪБИТИЯ В ТЕСАЛОНИКИ ПРЕЗ МАЙ 1876 Г. И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ ИЗТОЧНИЯ ВЪПРОС“

Дора Савова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Гръцкият историк Апостолос Вакалопулос е първият и все още единствен изследовател, който успява, въз основа на изложенията на европейските консули и тяхната дипломатическа кореспонденция, да съглоби един подробен и изразителен разказ на събитията от май 1876 година в турския тогава Солун, свързани с убийството на френския и германския консул. Започнали от една улична разпра и бързо прераснали в открит сблъсък с трагични жертви, вълненията са дипломатичен епизод с много широк отзвук в цялата Османска империя, в Европа и дори в Америка. Напрежението ескалира и допринася за детронацията на султан Абдул Азис.

Keywords: Greek history, Thessaloniki, The Eastern Question, Ottoman empire,

Апостолос Вакалопулос е изтъкнат гръцки историк, преподавател в Аристотелския университет в Солун, автор с изключителни заслуги в поствизантийската и новата гръцка история, занимаващ се изключително с историята на Солун от древността до съвременните му дни. Продуктивен писател и изследовател, той допринася за развитието на съвременната гръцка историография. Учредителен член на Society for Macedonian Studies, председател на Institute for Balkan Studies, член на редакторските колегии на авторитетни научни издания, А. Вакалопулос до дълбока старост влага всичките си сили за развитието на гръцката историопис.

В далечната 1953 г. Вакалопулос подчертава: „До днес не е написано нито едно изследване на кървавите събития, които се разиграват на 5 май 1876 г. в Тесалоники, и силния им отзвук във вътрешността на Османската империя и в столиците на големите европейски държави, реакциите на дипломатическите кръгове и дали те имат роля в историята на поробения гръцки народ в рамките на Османската империя по времето на Източната криза“.

Направената преди повече от шест десетилетия констатация важи с пълна сила и днес. Критичният преглед на научната литература, посветена на драматичните събития от пролетта на 1876 г., показва, че мнозина автори отбелязват случилото се в Солун, но все още никой не се опитва да реконструира конкретните факти в детайли. Дори съвременниците, всеки преследващ своите си цели, са били пряко заинтересовани да се затвори тази страница от историята, защото в наелектризираната атмосфера на онези дни всеки незначителен повод можел да предизвика вълна от още по-големи зверства и насилия. Така на практика темата за гибелта на двамата консули остава недоизследвана и понастоящем, и всичко, което знаем, дължим на А. Вакалопулос.

Според писмените показания на селските старейшини – така наречените коджабашии на село Богданца (днешна Сръбска Македония), той установява, че на 21 април 1876 г. няколко туркини отвлекли Стефана – дванайсетгодишната дъщеря на Делиа Гиоза, вдовица от български произход, за да я помюсюлманчат. Свидетелствата на американския консул Периклис Хаджи Лазару уточняват, че момичето е било малко по-голямо и е имало връзка с млад турчин от селото П, така че отвличането П е било по-скоро инсценирано.

На 5 май девойката, съпроводена от имама и други турци, тръгва от селото си към жп гара Кара сули забрадена с фередже, за да приеме официално новата си религия в Тесалоники. Малко по-нататък, на гара Гевгели, във влака се качила и майка П. Майка и дъщеря, пътувайки заедно, разговарят до края на пътуването. Как точно се развиват събитията след пристигането им на гарата в Солун обаче, е много трудно да се проследи, защото показанията на мюсюлманите и християните са коренно противоположни. Съпоставянето на събитията дава основание да се приеме, че след като не е успяла да убеди дъщеря си да се откаже от намеренията си, майката призовава на помощ железопътните служители и християните в кафенетата около гарата, които били пълни заради големия празник Гергьовден. В този момент помощ на девойката оказали две заптиета, тъй като с поведението си тя показвала, че иска да се откъсне от майка си и тълпата християни. В създалата се суматоха тълпата се умножила многократно и във всеобщата възбуда някой свалил фереджето на момичето.

За да се разберат обстоятелствата, довели до бързото ескалиране на напрежението, е важно да се отбележи, че през пролетта на 1876 г. мюсюлманите в цялата Османска империя били изключително неспокойни и възбудени, а етническият им фанатизъм видимо нараствал. Показателни за психологическата нагласа на турското население в областта на Тесалоники са наблюденията на австроунгарския консул Фон Киари:

„Мюсюлманското население на тази страна е от дълго време възбудено и настроено срещу християнското население изобищо и най-вече към европейската общност и към нейните представители – консулите. Мюсюлманите, въпреки че правителствените органи им показват предпочитание, не страдат по-малко

от християнските им съграждани от лошото управление, което години наред владее областта. Младежите им дават много жертви в неуспешните военни действия в Херцеговина и Босна, както и от неуредиците и лошите грижи. Към този кръвен данък, който утежнява само тях, се прибавиха данъци, които се събират без никакво снизхождение. Турското правителство счита за виновни за всичките тези беди неподчинението на християнското население и подкрепата, която уж му оказват чуждите сили, най-вече Русия и Австро-Унгария. Религиозният фанатизъм намира тук богата почва. Към всичко това да прибавим и масовото въоръжаване на турското население, към което правителството не възразява ни най-малко. Турското население в тази провинция се намира на най-ниското духовно ниво – факт, който лесно се обяснява с липсата на добри училища. Турското правителство, което е на власт, мисли, че общото въоръжаване и фанатизмът на мюсюлманите е в тяхна полза, не усеща опасността, която те представляват за обществения ред и спокойствие ⁽¹⁾.

Християнските жители на Солун, и най-вече гърците, били действително подложени на големи опасности. Опасност прочее имало не само за имотите им, но и за живота им. В тази именно обстановка, наред със стълкновенията между тълпата християни и заптиетата, които се опитват да предпазят момичето, се озовала колата на консула на САЩ Периклис Хаджи Лазару, която дошла за да го посрещне на гарата. Младият Георгиос Абот (племенник на Хенри Абот, чиято сестра пък била гувернантка на малкото дете на Хаджи Лазару) се намесва в суматохата и като познат на шофьора на американския консул успява да качи в колата му българската девойка и майка П и да ги отведе в американското консулство. Там те били приети, за да прекарат нощта, но на другия ден трябвало да напуснат. По-късно американският консул свидетелства, че майка му и брат му приютяват бегълците от милосърдие, а не с цел да предизвикат безредици, като тези негови показания съвпадат напълно с разказаното по-късно от самата девойка.

На следващия ден двете българки били укрити в друго гръцко семейство тайно, за да бъдат в сигурност. Тази тяхна постъпка е оправдана с голямата религиозна ревност на гърците от онази епоха, въпреки незатихналите и незабравени все още страсти на наскоро приключилия българо-гръцки църковен спор, тъй като за тях по-важно било да се избегнат крайни действия, продиктувани от турския фанатизъм – нещо, което, за жалост, не било обаче избегнато. Още същата вечер отвлечането на девойката от гарата станало известно в целия град. Ако се доверим на сведенията на италианския консул Фоскарини: „Нападението на християните над държавните полицейски органи, толкова предизвикателното отвлечане на момичето от обществено място като гарата и най-вече свалянето на забрадката Е (свещен символ за непорочност у мюсюлманките), обиди религиозното и национално съзнание на турците. То беше много чувствително и поради военните неуспехи в Херцеговина и

Босна, възмущението им за безнаказаното подпомагане на въстаниците от Сърбия и Черна гора, високите извънредни данъци поради фалита от 6 октомври 1875 г. и изобщо чуждата към чувствата на турския народ проруска политика на великия везир Махмуд паша⁽²⁾. Всички тези причини били направили и султана Абдул Азис особено непопулярен. В тази именно смутна обстановка в Солун в обращение влизат и недоброжелателни слухове, пуснати от безотговорни и злонамерени хора и от двата лагера, които допълнително посяват взаимна враждебност и подозрителност.

Опасните страсти на мюсюлманските духове можели да се успокоят само от предаването на девойката на турските власти. Още в същата нощ (5-и срещу 6-и май) по заповед на водачите им – мюфтията Ибрахим бей, секретаря му и председателя на съвета на вилаета Емин ефенди, турците решили да си върнат момичето дори и със сила. На другия ден, към 10 часа сутринта, около 100 души се събират в двора на полицейското началство с искане да им се предаде девойката. Валията Мехмед Рифаат паша им заповядал от прозореца да се разпръснат, но не бил послушан. След това полицейският началник полковник Селим бей ги призовал да се разотидат, като оставят една четиричленна комисия да следи за мерките на Мехмет Рифаат паша. Валията изпратил веднага в американското консулство и двама пратеници (един служител на Високата порта и преводачът Георгаки Петропулу ефенди), за да поискат девойката. Пратениците пристигнали около един часа и намерили само майката на консула, която ги уведомила, че момичето вече не се намира там. Недоверчиви, те извикали и брата на американския консул – Николаос Хаджи Лазару, но и той им дал същия отговор.

Това въздействало още повече на разбунените духове на мюсюлманската тълпа, която напуснала полицейското началство и се насочила към съседната джамия „Селим паша“, известна и като Саатлъ джами. Започнало яростно надъхване на намиращите се по съседните улици турци. „Които обичат Мохамед, трябва да затворят дюкяните си, да вземат оръжието си и да се отправят към Саатлъ джами!“, крещели подстрекателите. И така, постепенно, първоначалното мирно сбирще приело един войнствен, революционен характер. В двора на джамията се веело свещеното знаме и напливът на мюсюлмани се увеличавал. Целта им била да нападнат американското консулство, за да освободят девойката, която твърдяла, че иска да стане мюсюлманка. Членовете на големия съвет на вилаета се били събрали в джамията „уж“ да успокоят тълпата, както пише Хаджи Лазару.

Точно в този момент обаче драмата взела обрат. По-късно консулите справедливо ще посочват за виновен валията, защото въпреки че е видял опасния развой на събитията, той не взел своевременно и драстични мерки, за да разпръсне тълпата. Оправданията му в хода на съдебния процес прозвучали несъстоятелно и необедително. Явно, Мехмед Рифаат паша не предприел нуж-

ните мерки, неподозиращ до каква крайност може да се стигне.

Неразборията разтревожила силно консулите на Франция, Германия, Италия, Австро-Унгария и Англия. Чуждите дипломати настоявали за възстановяване на спокойствието и обществения ред в града. Германският консул Хенри Абот изпратил по слугата си малка бележка към Никола Хаджи Лазару с молба да предадат девойката с необходимите гаранции, защото очаквал неприятен развой на събитията. За съжаление, слугата закъснял да предаде съобщението. Братът на Хенри Абот – Алфред, също посетил американското консулство с молба да изведат момичето, но и той получил отговор, че тя вече не е там. Към два и половина следобед консултът на Франция Жюл Мулен и консултът на Германия Хенри Абот, облечени неофициално и без придружители, се отправили към полицейското управление. Целта им била да изискат от валията да се възстанови общественият ред с необходимите средства. Техният интерес се обяснява и с роднинските им връзки с американския консул – братовчед му, който носи същото име, от Волос бил женен за сестрата на Хенри Абот и госпожа Мулен. Когато достигнали до полицейското управление, няколко турци ги повлекли към Саатлъ джами, разположена непосредствено до сградата на полицията (през 1917 г. джамията изгаря в пожар), обяснявайки това свое действие с аргумента, че валията бил вътре. Без да осъзнават реалната заплаха за живота си, двамата консули влезли в джамията, от която не излезли живи.

Тръгвайки от консулството, Мулен не уведомил никого къде отива, така че чак след половин час секретарят Крайевски започнал да го търси. При опита си да влезе в джамията бил спрян от заптиетата, които го уведомили да не влиза вътре, защото нещата не отиват на добре. Знамената се веели, а турците тичали да донесат оръжията си. Тогава Крайевски решил да действа заедно с италианския консул Фоскарини. Двамата потърсили доайена на дипломатическия корпус – австроунгарския консул Фон Киари. Той, от своя страна, не сметнал за необходимо да се вземат никакви мерки. Обезпокоени, Крайевски и Фоскарини притичали до казармата, но и началникът на стражата им казал, че техен дълг е да изискат момичето от американското консулство. Италианският консул му отговорил, че за да стане това, трябва първо да се установи контакт с консулите, които са изолирани в джамията. Конната полиция била веднага мобилизирана и се отправила към джамията, където срещнали валията, потресен и неспособен да отрони нито дума.

Паралелно с описаните официални действия Алфред Абот (брат на Хенри) се опитал сам да потърси девойката и в американското консулство научил къде е скрита тя. По пътя срещнал десет заптиета с бележка от английския консул Блант, че трябва незабавно да се намери момичето. Всички те отишли в семейството, което П осигурило временно убежище (дома на Авгерину) и заедно с нея се върнали в джамията, но вече било твърде късно.

Никой от европейските консули не е бил в състояние да ни опише как е

станало ужасното престъпление – убийството на двамата им колеги. Всичко, което ни е известно, е от турска страна, от показанията на служителите, които са били свидетели на драмата. Тези показания били много противоречиви и с много неизяснени моменти, защото присъстващите опитват да се оправдаят, че не са могли да предотвратят убийствата. Най-обективни били показанията на поручик Ахмед ефенди и на капитан Али ага – единствения турчин, който бил ранен в опита си да ги спаси. Апостолос Вакалопулос описва сцената на убийствата, вземайки предвид техните именно показания.

Сухата хроника разкрива, че поручик Ахмед ефенди влязъл в джамията заедно с началника на полицията Салим бей в събота (6 май) в 12 часа на обяд. Дватама се качили заедно в стаята на Котуб ефенди, където са били събрани всички от местния „меджлис“ (съвета на старейшините). Полицейският началник влязъл вътре и заповядал на Ахмед ефенди да не допуска никого вътре. По-късно той си спомнил, че сред присъстващите били мюфтията Ибраим бей, Емин бей, Мехмед паша и Осман бей. След това Хаким бей пристигнал заедно с консулите. Валията взел със себе си полицейския началник и двамата отишли за малко в управлението. След малко и двамата се върнали. Възбудата на тълпата нараствала. Консулите били вече всъщност нейни заложници. Тогава германският консул Хенри Абот написал писмото до брат си Алфред с молба да доведе девојката в участъка. Писмото взел началникът на полицията. След като изминал три четвърти час без отговор, тълпата започнала да вика и крещи. Най-изявени били един продавач на лед – Босняк Ибраим, и Черкез Гиавер. Те се опитали да се качат по стълбите, но били спрени. Тогава продавачът на лед се покатерил на покрива и скочил на балкона на първия етаж. Счупил прозорците и започнал да кани останалите да го последват. Напразно, твърди Ахмед ефенди, той и Али ага се опитвали да се борят с човешкия порой, подпомогнати от няколко заптиета. Но както изглежда, съпротивата им е била доста хладна. Дори някои заптиета с приятелската си позиция вместо да ги усмиряват, по-скоро ги насърчавали³⁾. Единствен Али ага се опитал наистина да ги спре, но го избутали на земята. Той се изправил и успял да се качи на балкона, когато видял полицейският началник да се бори с двайсетина души. Валията и съветът се суетели в стаята. Али ефенди извикал на полицейския началник да влезе в стаята, за да ги отблъсне по-лесно, но той не отговорил, даже не затворил вратата. Тогава тълпата започнала да вади решетките от прозорците и да влиза един по един в стаята. Валията, изплашен, започнал да вика за помощ. Когато Али ефенди и Алта бей влезли в стаята, видели злосторниците да удрят консулите със столове и лостове, а валията да вика: „Не удряйте!“⁴⁾. Но след това и валията, и съветът побягнали от помещението, за да се предпазят. Решението на валията и съвета да изоставят консулите на произвола на злосторниците било истинско престъпление. Вината им е голяма още повече, като се има предвид тяхната власт над настроенията на тълпата, власт, която не са имали желанието и хладнокръвието

да употребят. Френският консул се свлякъл безчувствен на земята, удрял с бяс от всички. Германският консул пък паднал в ръцете на Али ага, за да го защити, но и той напразно се опитвал да го предпази с тялото си, защото сам припаднал от болка от ударите, които получил.

Веднага след убийствата всички се втурнали из улиците със заплахи и клетви към американското посолство, където мислели, че се намира задържана младата българка. Тълпата тъкмо стигнала близо до сградата, когато служител на английското посолство излязъл на пътя им с нея. Така, семейството на Хаджи Лазару, а покрай него и сигурно още много други християнски семейства, се спасили от сигурна смърт и се предотвратили грабежи и насилия в целия град.

Докато тези грозни и страшни сцени се разигравали из улиците, чуждестранните консули се събрали в сградата на управлението (префектура или на турски конак), откъдето изпратили телеграми в посолствата си, за да оповестят трагичните новини. Английският консул Блант изискал от посолството в Атина да се изпрати веднага военен кораб в пристанището на Тесалоники за защита на британските интереси. От своя страна, Фоскарини, след като научил, че трупове са захвърлени, отишъл в джамията, придружаван от един офицер от заптиетата и преводача си. Той бил всъщност първият европейец, който влязъл там след убийствата. Потресен, по-късно Фоскарини разказва: *„Около входа на джамията беше пълно с местни невъоръжени турци, покачени на дървената ограда, които гледаха към вътрешността. Офицерите ги гълчаха със строг тон. На лицето им обаче беше изписан триумф, който те въобще не криеха. Щом накрая ни отвори едно от трите заптиета, които пазеха вратата, видях в единия край на двора няколко обучаващи се йереи-софтади, които се миеха за вечерната си молитва, а на няколко крачки от вратата в единия ъгъл на двора две човешки фигури, нахъсани и неразпознаваеми. Това бяха двете жертви. Много трудно, въпреки че знаех кои са, можех да ги разпозная. Главата на горкия Мулен беше в неописуемо състояние, гърлото му беше срязано по средата, имаше широк разрез от ятаган на тялото си, дрехите му – дрипи, почти без риза. Черепът на Абот беше разрязан на две и очите му бяха излезли от орбитите си. Ужасна гледка! Бяха заклани в една стая на джамията пред очите на валията и съвета на старейшините и след това бяха извлечени на двора. Там бяха захвърлени трупове им, пълни с рани и прах, като трулове на престъпници. Излязох от там. Не знам кое ме възмути повече. Турците вън от оградата се състезаваха в плуене на трупове. Върнах се и потърсих валията, намерих го наред съвета да умува телеграмата за Константинопол. Казах му, че трупове на двамата консули са захвърлени като мъртви кучета и са изложени на обидите на палачите им, попитах го дали не мисли, че това ще възмути още повече общественото мнение. Тогава той поръча на двама от присъстващите да ги вдигнат и да ги положат в една стая на джамията, покрити с един килим“*⁽⁴⁾.

Веднага след смута на първите часове, всички консули се събрали в австрийското консулство и решили да приемат временно предложението на ва-

лията всяко консулство да се охранява от десет мъже до следващия ден, когато ще свикат общо събрание, защото положението било все още обезпокояващо. „Караван-сарай“, който се намирал срещу австрийското консулство, бил пълен с въоръжени албанци, а групи въоръжени турци обикаляли из махалите. По-късно обаче започнали да патрулират военни отряди и улиците се опразнили. Късно вечерта, към 9 часа, Крайевски заедно с игумена от ордена на Св. Лазар отец Огюст Бонети, отец Леон Лоран и още четирима европейци могъл да отиде с две коли до джамията, за да прибере трупове. Абот бил оставен вкъщи при престарялата си майка, а Мулен – в болницата „Братя на милостта“, защото се опасявали за вече много лошото здравословно състояние на съпругата му.

Трагичните вести станали известни в Константинопол късно вечерта на същия ден. На другия ден представителите на великите сили свикали съвещание в руското посолство, на което присъствал и самият външен министър на Турция Рашид паша. Той потвърдил пред всички, особено пред представителите на Франция и Германия, възмущението на султана от тъжните събития в Солун, уверил ги в твърдото си решение да се накажат за назидание всички виновни и обещал консулите да бъдат погребани с подобаващите им почести. Посланиците преценили, че е по-добре погребенията да се отложат, докато не се успокоят духовете. По тяхно искане трябвало за разпитите да се изпратят султански представители и да се състави анкетна комисия с участието на представители на Франция и Германия, като настоявали за бързо раздаване на справедливост, както и за разгласяване на присъдите в цялата империя. Европейските дипломати поискали също да се изпрати нареждане до всички местни управители, че носят пряка отговорност за възможни бъдещи безредици в поверените им области. Обявили също, че техните правителства ще изпратят военни кораби в пристанището на Тесалоники, които ще трябва да бъдат посрещнати с необходимите почести. Накрая на Рашид паша било обърнато внимание за опасните статии в една част от турската преса, която пропагандирала за свещена война срещу християните.

Турският министър се съгласил с поставените му искания и обещал те да бъдат изпълнени. Тогава английският посланик Х. Елиът пожелал да бъде представено и неговото правителство в комисията чрез консула Блът, защото германският консул Хенри Абот бил английски гражданин⁵⁾. Веднага след съвещанието турското правителство изпратило на европейските посланици в Константинопол официална нота, с която оповестява изпращането в Тесалоники на генерал Есреф паша като нов валия на града със съветник Вахан ефенди – служител на министерството на правосъдието. Дватамата получили за задача да направят строги разследвания по случая и да накажат виновниците подобаващо, независимо към коя обществена класа принадлежат те.

Събитията в Солун предизвикали силен отзвук във всички европейски столици и най-вече в Гърция. Както показват фактите, престъплението, станало

посред бял ден в един мирен град и пред очите на неспособните да реагират власти, показвало, че „турските работи“ нямат оправия⁶⁾. Въпреки това министърът на външните работи на Франция Деказес с писмо от 8 май 1876 г. дал напътствия на консула **виконт Дьо Гонто-Бирон** в Берлин да се възползва от предстоящата среща на министрите на трите империи – Русия, Германия и Австро-Унгария, в германската столица и да им даде да разберат, че независимо от траура поради смъртта на представителя им в Тесалоники Франция продължава да е вярна на политиката на изчакване на нещата – политика, съвместима с мирните усилия, които полагат и ще полагат за възвръщане на реда в Херцеговина, и че политическото състояние на нещата сега налага колкото е възможно по-бързо усмиряване на Балканите, за да не се удължава тази криза, която възбужда едновременно мюсюлмани и християни⁷⁾.

След точно пет дни Дьо Гонто-Бирон изпраща телеграма на Деказес, че току-що е излязъл от среща на посланиците на Франция, Англия и Италия в канцлерството, където принцовете и външните министри на Бисмарк и Горчаков, в присъствието на граф Андраши, им известили, че лошите резултати в усмиряването на Херцеговина, както и случаят в Тесалоники и размириците, които се разпростират в една част на Турската империя, са ги принудили да очертаят най-важните действия, с които по тяхно мнение би могло да се постигне усмиряването на Балканите. Заявено било също така, че цел на трите империи продължава да е запазването целостта на Турската империя, но със сериозни подобрения в организацията П, че съществува пълно съгласие между министрите за целта, която те преследват, и за моментите, които са важни в новата нота и накрая, че очакват подкрепа и от другите големи християнски сили. След това им прочели текста и ги запитали за мнението им. Ангийският посланик се въздържал да отговори, защото нямал указания, както е казал, докато останалите дипломати отговорили, че мирната политика била желана от правителствата им⁸⁾.

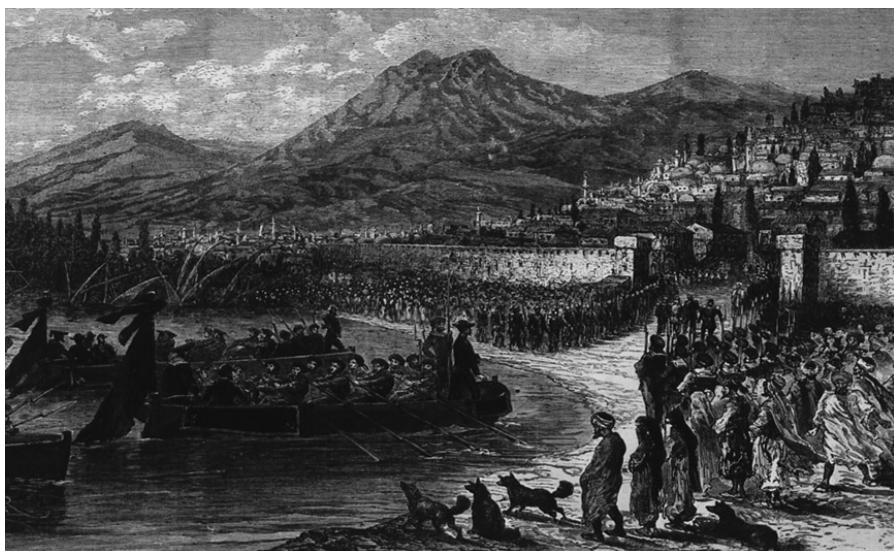
Великите сили се опасявали, че трагичното убийство на консулите било само началото на избухването на мюсюлманския фанатизъм срещу християните в Османската империя. Затова след първите телеграми Англия, както и другите велики сили, започнали да вземат драстични мерки, за да предотвратят разпространето на размириците и да предпазят живота на гражданите си. Консултът Блънт, както видяхме, поискал веднага от посолството в Атина да се изпрати военен кораб. И наистина още на другия ден, 7 май, военният кораб „Bittern“ тръгва от Пиреа. След пристигането в Тесалоники капитанът му докладва, че има опасност от размирици в областта и че са необходими два бронирани кораба, защото турските власти нямат възможност да въведат ред. Британският посланик в Константинопол Хенри Елиът също уведомява с телеграми външното министерство в Лондон, че през последните дни турците купуват оръжия, неизвестно обаче с каква цел, така че има реални опасения за избухване на големи вълнения и че всички слоеве на обществото са много неспокойни. За овладяването на кризисното положение Адмиралтейството

на Англия телеграфира на контраадмирал сър Джеймс Р. Дръмънд (намиращ се по това време в Гиафа) да се отправи незабавно към Смирни с военните кораби „Hercules“, „Invincible“ и „Pallas“ и да очаква там допълнителни заповеди⁹⁾.

На другия ден, не на същия, както споменава Бамберг, в Константинопол се разгаря голям митинг на обучаваните за духовници софти¹⁰⁾, който имал за резултат свалянето на русофилски настроения велик везир Махмуд паша и на шейх-юл-исляма. Тази смяна била в голям ущърб на руската политика и на руския посланик Игнатиев, който оттогава запазва враждебна позиция към турците¹¹⁾. Така в Лондон научават, че възмущението на мюсюлманите в Константинопол се насочило към правителството, но поради фанатизма на турците положението на християните оставало кризисно. Най-важните промени в Портата били свързани с назначаването на Мехмед Рушди паша за велик везир – най-уважаван по това време в империята, и с издигането на Хюсеин Авни паша – човек с желязна воля, за военен министър. Въпреки това всички очаквали нови демонстрации на обучаващите се софти. *„Тълпите, отбелязва Бамберг, обсъждайки случващото се в турската столица с френския посланик Бургоинг, не спират по пътя си и не е преувеличение да твърдим, че тези събития ще имат решаващи последствия за бъдещето на Турция“¹²⁾.*

Гърция също взема спешни мерки. Правителството нарежда на посланика в Константинопол Кутуриоти да действа съгласно европейските си колеги и да подчертае пред султана, че мирът в столицата и провинциите трябва да се запази на всяка цена. Същевременно е издадена заповед бронираният кораб „Василяс Георгиос“ да отплува за Тесалоники за защита на гръцките граждани. Външният министър Кондоставлос се обръща, от своя страна, към гръцкия посланик в Турция на 10 май с указанието гърците да запазят спокойствие и да се въздържат от всякакви действия срещу турците, защото това би могло да има сериозни последствия върху съдбата им.

Атмосферата на Изток оставала много опасна. Военните кораби на европейските сили и на Турция плавали с пълна скорост към различни точки, за да предотвратят разразяването на нови беди. Придвижването към Тесалоники и Константинопол продължило няколко дни¹³⁾. На 9 май сутринта в Тесалоники пристигнала турската корвета „Итджедин“ с 250 редовни войници на борда. В нея се намирали и новият валия Есреф паша, Вахан ефенди и представители на Франция и Германия – Робърт и Жийе. Пратениците на Високата порта посрещнали официалната комисия на консулския отдел, съставена от Крайевски, вицеконсула на Австро-Унгария и преводача на италианския консул Лазаридис. Бившият валия Мехмед Рифаат паша също изявил желание да ги посрещне, но не е бил допуснат. След слизането си на брега участниците в анкетната комисия били посетени от целия консулски корпус в града, който избрал за свой представител в комисията италианския консул Фоскарини.

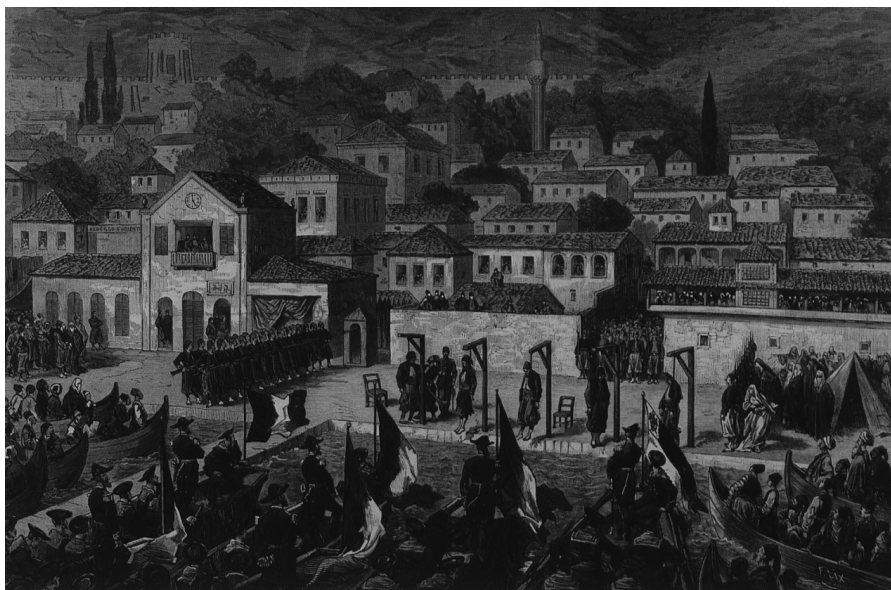
Пристигането на пристанището в Солун на френските и германските представители в анкетната комисия за изясняване обстоятелствата около убийството на консулите (по в. „*L'Univers Illustré*” 1876, собственост на фондация „Екатерини Ласкариду“).

Въпреки присъствието на военните кораби и комисията, турското население продължавало да е възбудено и въоръжено, а дюкяните все още били затворени. Малки брожения и фалшиви тревоги плашели християнските жители и консулите, които виждали бъдещето в мрачни краски. Този страх се подхранвал и от слухове за прииждане на мюсюлмани от вътрешността на страната към града. На 10 май пристига и турската корвета „Селимие“ с 200 редовни войници. Въпреки това консулите продължавали да препоръчват на валията да не започва още с мерките срещу виновните за убийствата на консулите. Австрийският консул телеграфирал, че убийците продължават да са свободни из улиците, управлението няма никаква власт, защото няма доверие на офицерите и на мобилизираните, че са нужни само 650 добри военни и че идеята за изпращане на европейски военни сили, най-вече руски, се отхвърля от английския консул по „политически съображения“ и че единствената надежда да се въдвори ред е да се изпратят доверени турски части.

На 13 май спокойствието в града постепенно се възстановило. Военните кораби (чужди и турски) продължавали да пристигат на пристанището, а властите арестували за два дни 52 души без никакъв отпор. Между арестуваните били и бившият мюфтия Ибраим бей – член на големия съвет на вилаета, Емин ефенди – секретарят на Сери, който общественото мнение смятало за главен подстре-

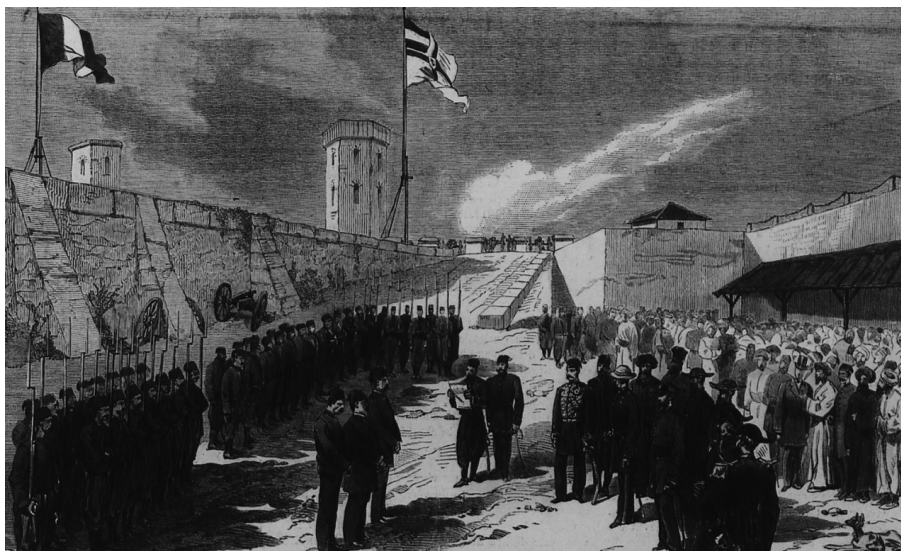
кател. Първият бил освободен под гаранция, а вторият веднага бил откаран на кораба „Селимие“, където започнал разпитът. Мюсюлманите останали изненадани от арестите, а християните започнали да се съвземат от страха.

На 16 май шестима от обвиняемите, незначителни хора от простолюдието, били осъдени на смърт и били обесени на днешния площад „Елевтерия“ пред пристанището, но тяхната екзекуция, изглежда, не задовредила общественото мнение на християнската общност в Тесалоники. Тази именно позиция отстоявал на другия ден пред следствената комисия английският консул Блънт, който желаел осъждането на лица от висшето общество, които се намирили в момента само под наблюдение, въпреки че били обвинени за подстрекатели и морално отговорни за престъплението. Това създавало впечатление, че главните виновни са останали ненаказани. Двамата турски представители уверили Блънт, че ще бъдат проведени строги разпити и всички виновни ще бъдат справедливо наказани, независимо към коя класа на обществото принадлежат. От друга страна, екзекуциите предизвикали голямо възмущение сред турското население и дори сред елитните турски отряди, изпратени от столицата. Но присъствието на внушителния европейския флот възпрепятствал нови изяви на омраза и фанатизъм.

Обесването на осъдените за убийството на консулите (16 май 1876 г.) От в. „*Le Monde Illustré*“, 1876; фондация „Екатерини Ласкариди“. Изпълнението на присъдата е описано подробно от английския консул Блънт в доклада му от 17 май до министъра на външните работи Дерби.

Три дни по-късно, на 19 май, били погребани консулите с големи почести и строг ред. Присъствали всички официални лица: главният управител Есреф паша, съветникът Вахан ефенди, турският командващ на военните части Ибрахим паша, турският контраадмирал Мехмед паша, пратениците на Франция и Германия, френският контраадмирал Жорес, руският контраадмирал Бутаков, всички консули, офицерският състав на чуждите кораби, православният и католическият клир. Но въпреки настояването на представителите на европейските сили разследването се водело с много бавен ритъм. Крайевски изказал опасения, че турското правителство не смее да се разправи с виновните, защото те принадлежали към заможната класа и всесилния фанатичен клир. Също и германското правителство било възмутено от начина на провеждане на разследването и настоявало за помощта на Англия, за да се отдаде справедливост. Възмущението на Берлин нараствало още повече от новината, че валията и началникът на полицията и други офицери са осъдени с много леки присъди от военния съд на Тесалоники. Общественото мнение и чуждите представители останали поразени от обвинението. Тогава Портата се принудила да анулира решението на военния съд и да депортира осъдените в столицата за бъдат съдени от висшия съд. Високата порта изплатила и обезщетение от 600 000 франка на вдовицата и децата на френския консул и 300 000 франка на бездетната вдовица на Хенри Абот.

Публично наказание на офицерите на 21 август 1876 г. за убийството на консулите, изпълнено в Анополи, Тесалоники, по в. „*Le Monde Illustré*“ 1876, фондация „Екатерини Ласкариди“.

На 25 август 1876 г. сутринта били доведени от столицата осъдените военни за размириците със следните присъди: бившият полицейски началник Салим бей – на отнемане на наградите и медалите му за заслуги, отнемане правото на пенсия, уволнение от редовете на полицията и три месеца затвор и след изтичането на този срок на 15 години повинен труд. Риза бей капитан – на корветата „Idjalie“ на уволнение от военна служба и 10 години лишаване на свобода, Алта бей – на уволнение от военна служба и 3 години лишаване на свобода. Бившият валия Мехмет Рифаат паша, който бил осъден на 1 година затвор, останал в Константинопол, където трябвало да излежи присъдата си.

БЕЛЕЖКИ

1. Из доклада на Фон Киари под №21 от 25 май 1876 г. до министъра на външните работи граф Андраши, цит. по Апостолос Вакалопулос, „Драматичните събития в Тесалоники през 1876 и влиянието им върху Източния въпрос“, Μακεδονικά, т.2, Θεσσαλονίκη 1953, 193 – 237.
2. Из доклада на Фоскарини №172 от 7 май 1876 г. (цит. по Апостолос Вакалопулос).
3. Виж съмнения на Krajewski под №1 от 7 май 1876 г.: документ от писмото му под №1 от 10 май 1876 г. до de Bourgoing (цит. по Вакалопулос, А. „Драматичните събития в Тесалоники през 1876 и влиянието им върху Източния въпрос“, Μακεδονικά, т.2, Θεσσαλονίκη, 1953, 193 – 237).
4. Вж. изложение №172 от 7 май 1876 г. на Foscarini. За това свидетелства и Krajewski, виж под №1 от 7 май 1876 г. приложеното му към №1 от 10 май 1876 г. и изложението към Bourgoing.
5. Вж. Correspondence, 7 – 8. Текстът за мерките, които наистина оповестява турското правителство след събитията – вж. р. 28 (цит. по Вакалопулос, А. „Драматичните събития в Тесалоники през 1876 и влиянието им върху Източния въпрос“. Μακεδονικά, т.2, Θεσσαλονίκη, 1953).
6. Вж. Bamberg, p. 452, Histoire illustree de la guerre d'Orient(1875 – 76) (цит. по Вакалопулос, А.).
7. Вж. телеграмите в Correspondence, pp.1, 5 – 6 (цит. по Вакалопулос, А.).
8. Вж. Documents diplomatiques. Affaires d'Orient (1875 – 1876 – 1877). Paris, 1877, pp. 125 – 127 (цит. по Вакалопулос, А.).
9. Документите, отнасящи се до кореспонденцията на външното министерство и Адмиралтейството на Англия, както и до придвижването на военните кораби на другите европейски сили, вж. в Correspondence passim (цит. по Вакалопулос, пак там).
10. Т.нар. „σοφταδες“–студенти на днешен език, обучавани за служители в джамиите.
11. Вж. Bamberg в по-горната публикация, с. 452 (по Вакалопулос, А.).

12. Document diplomatiques, по-горе, р. 132; Bamberg, р.452 (цит. по Вакалопулос, А.)
13. До 16 май в пристанището на Тесалоники се събират 13 военни кораба (9 европейски, от които 2 английски, 2 френски, 2 италиански, 1 германски, 1 руски, 1 гръцки и 4 турски. Каталогът на корабите и капитаните им виж под №1, прикачен към доклада на Крайевски от 16 май 1876 г. Подобен по-подробен доклад има и от 14 май 1876 г. (вж. Correspondence стр. 21 по Вакалопулос, А).

БИБЛИОГРАФИЯ:

Απόστολος Βακαλόπουλος „Τα δραματικά γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά το μαΐο 1876 και οι επιδράσεις τους στο Ανατολικό ζήτημα“, Μακεδονικά, т.В, σελ.193 – 237, Θεσσαλονίκη, 1953

Society for Macedonian Studies

media.ems.gr/ekdoseis/makedonika_02/ekd_pemk_02_vakalopoulos.pdf

Илюстрации фондация „Екатерини Ласкариди“

“TRAVELOGUES” – el.traveiogues.gr

Благодарности: на фондация „Екатерини Ласкариди“ за любезното предоставяне на илюстрациите към статията.

THE MURDER OF THE CONSULS JULES MULES AND HENRY ABBOTT CONSIDERED BY APOSTOLOS VAKALOPULOS IN HIS ARTICLE “THE DRAMATIC EVENTS IN THESSALONIKI IN MAY 1876 AND THEIR IMPACT ON THE EASTERN QUESTION”

Abstract. The Greek historian Apostolos Vakalopoulos is still the only one researcher who has managed, on the basis of the statements of the European consuls and their diplomatic correspondence, to piece together a detailed and expressive narrative of the events of May 1876 in Thessaloniki connected with the murder of French and German consuls. The disturbance begun as mere street altercation had developed into civil war with tragic casualties including the French and German consuls lynched by the Turkish mob. The turmoil had become a diplomatic episode with very broad reverberations upon the whole Ottoman empire, Europe and even America. The tension had escalated and had contributed to the dethronement of sultan Abdulaziz .

✉ **Mrs. Dora Savova**
Faculty of History
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: